

FAKULTET DRAMSKIH UMETNOSTI U BEOGRADU

Naučnom veću Fakulteta dramskih umetnosti

Izveštaj komisije za procenu i odbranu doktorske disertacije kandidata Predraga Jakšića pod nazivom *Motiv samoubistva u dramskom stvaralaštvu Biljane Srbljanović*

Naučno veće Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu formiralo je komisiju za procenu i odbranu doktorske disertacije kandidata Predraga Jakšića, u sastavu: Svetozar Rapajić, profesor emeritus Fakulteta dramskih umetnosti, dr Nebojša Romčević, redovni profesor Fakulteta dramskih umetnosti, dr Ivan Medenica, redovni profesor Fakulteta dramskih umetnosti, dr Marina Milivojević Mađarev, vanredni profesor Akademije umetnosti u Novom Sadu i dr Ksenija Radulović, vanredni profesor Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu (mentorka). Komisija je pročitala rad i podnosi izveštaj o proceni.

Biografski podaci kandidata

Predrag Jakšić je rođen 1972. godine u Staroj Pazovi, gde je i završio osnovnu školu. U Beogradu je završio srednju Pravno-birotehničku školu „9. maj“. Diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beograd 1999. godine, a pravosudni ispit je položio 2002. godine, pred Ispitnom komisijom u Beogradu. U Opštinskom sudu u Staroj Pazovi bio je zaposlen osam godina. Na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu 2008. godine upisuje studijski program Dramaturgija, i kao student generacije, diplomira 2012 godine, sa opštim uspehom 9,91. Osim Nagrade student generacije Fakulteta dramskih umetnosti, na FDU je, od strane Katedre za dramaturgiju, nagrađen nagradom „Josip Kulundžić“, 2011. godine. Master studije takođe je završio na FDU, studijski program Dramaturgija, 2013. godine, sa opštim uspehom 10. Kao doktorand naučnih studija Teorije dramskih umetnosti, medija i kulture Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu, položio je sve ispite sa opštim uspehom 9,93. Objavio je deset naučnih radova, u zbornicima i časopisu, u zemlji i inostranstvu, među kojima i: „Izvedba kao metakomentar izvedbe – Predstava *Zapisi iz ćelije 12* i izvedva oko nje“ (Zbornik radova FDU, br. 28, FDU, Beograd 2015, str. 93 – 110),

„*Lutka* – semiotika političke (ne)korektnosti. Analiza video spota *Lutka* glazbenog sastava S.A.R.S.“ (Književna smotra – časopis za svjetsku književnost, 182 (4), Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 2016, str. 69 – 79), „Ekran kao nova paradigma lica“ (Zbornik radova Estetičkog društva Srbije – „Problem forme“, Estetičko društvo Srbije, Beograd 2016, str. 235 – 251). Učestvovao je na devet naučnih skupova u Republici Srbiji. Autor je knjiga iz teorije dramaturgije *Fenomen talačke situacije / Dramaturška studija fenomena talačke situacije na filmu* (2014) i *Otključavanje filma* (2020). Autor je knjige iz teorije medija i kulture *Kriptorijaliti* (2019). Scenarista i reditelj je dugometražnog igranog filma *Povratak* (2017). Objavio je nekoliko drama i zbirki poezije. Član je Udruženja književnika Srbije. Živi u Staroj Pazovi.

Predmet i ciljevi doktorske disertacije

Kandidat postavlja kao predmet svoje disertacije motiv samoubistva u dramskom stvaralaštvu Biljane Srbljanović. U uvodnom delu rada autor otvara složeno pitanje uspostavljanja kriterijuma za određivanje ključnog motiva u jednom književnom, odnosno dramskom opusu. Kao moguće potvrde ključnog značaja, navedeni su: učestalost pojavljivanja ključnog motiva, raznovrsnost njegovog prikazivanja u delu/opusu, značaj ili mesto motiva u narativu, odnos ostalih motiva prema predmetnom motivu, i tome slično. Kandidat na osnovu uspostavljenih kriterijuma polazi od premise da je samoubistvo jedan od ključnih, ako ne i ključni motiv u dramama Biljane Srbljanović. Osnovna premisa utemeljena je na uvidu da je motiv samoubistva na različite načine prisutan u svim dramama ove autorke koje su predmet istraživanja, da je samoubistvo sadržano i u podtekstu pojedinih drama, te da su neke od njih upravo drame o samoubistvu. Takođe, autor ukazuje da je samoubistvo kao motiv uzročno-posledično povezano i s tranzicionim periodom jugoslovenskog /srpskog društva u kojem su predmetne drame nastale, odnosno periodom kojim se autorka uglavnom bavi u svojim dramama smeštenim u domaći kontekst, ali i sa savremenim društvom Zapada (zapadne Evrope i Amerike) – i stoga navodi da dramski opus Biljane Srbljanović i uz pomoć ovog univerzalnog motiva dobija daleko veći značaj od društveno-istorijskog konteksta u kom je nastao. Dalje, s obzirom da je samoubistvo, kao jedan od nerazrešenih filozofskih problema i akutnih psiholoških i društvenih fenomena, u direktnoj vezi s pitanjem apsurdna (bez obzira da li apsurd posmatramo kao ambivalentno pitanje humanističkih nauka ili prevashodno u kontekstu teatrologije, odn. teatra apsurdna), Jakšić istražuje način na koji

autorica gradi svoj dramski svet apsurdna kao i modalitete prisustva istaknutog motiva samoubistva u tom svetu. Autor ukazuje i na značaj religijskih referenci u odnosu na temu. – Na opštem planu disertacije, motiv samoubistva analizira se trojako: putem drugih motiva koji su s njim u vezi a koji ga osvetljavaju i usložnjavaju, putem različitih dramaturških tehnika, kao i na planu značenja.

Ovakav pristup kandidat uokviruje isticanjem značaja motiva samoubistva u dramskoj književnosti uopšte, počev od antičkog doba pa tokom različitih epoha u istoriji civilizacije sve do nacionalne (srpske) drame, u kojoj se ovaj motiv javlja od njenih samih početaka (*Smrt Uroša Petog* Stefana Stefanovića) do opusa savremenih autora. Pored primarnog razloga odabira teme (učestalost, konstantnost i značaj motiva samoubistva u dramama autorke) kao *unutrašnjeg* faktora, Jakšić navodi i značaj pitanja žanra dela: kao i dramska dela drugih najznačajnijih savremenih srpskih autora, drame ove autorke mogu se sagledavati kao tragikomedije pojmljene u najširem smislu, a „hibridna” priroda ovog žanra mestu i značaju motiva samoubistva pruža dodatnu ambivalenciju i složenost. Pored toga, autor ističe još tri značajna *spoljašnja* razloga koji su povod istraživanju. To su obiman i kontinuirano izveden opus, relevantnost samog opusa (nagrade u zemlji i inostranstvu) te period u kojem su drame nastale, odnosno složeno tranziciono doba jugoslovenskog/srpskog društva čije aspekte ovaj opus reflektuje.

Na osnovu navedene opšte postavke rada, kandidat istražuje gotovo sve drame Biljane Srbljanović: *Beogradska trilogija* (1997), *Porodične priče* (1998), *Pad* (2000), *Supermarket soap opera* (2001), *Amerika, drugi deo* (2003.), *Skakavci* (2005), *Barbelo, o psima i deci* (2007), *Nije smrt biciklo, da ti ga ukradu* (2011) i *Mali mi je ovaj grob* (2013). (Napomena: izuzetak je drama *Mali mi je ovaj grob* (2018) koja je premijerno izvedena u poznoj fazi pisanja ovog rada, kao i dela *Tuđe srce ili Traktat o granici* (2019), koje je zbog svoje osobenosti i dokumentarne prirode više vrsta „scenskog predložka“ i *Alisa* (2004) kao „scenski libreto“ .)

Struktura rada: pored uvodnog i zaključnog poglavlja, disertacija sadrži središnji (analitički) deo koji se sastoji od osnovnih sedam celina (poglavlja), dalje podeljenih na veći ili manji broj pod-celina, kao i popis korišćene literature, odn. izvora.

Osnovna i druge hipoteze elaborirane u disertaciji

Pored glavne hipoteze da je motiv samoubistva ključni motiv u dramskom opusu Biljane Srbljanović, kandidat postavlja i sledeće hipoteze: a) dramatuškim postupkom autorka izjednačava život („koji se ne živi“) i čin samoubistva junaka; b) (ne)davanje života (rođenje, roditeljstvo) i oduzimanje života (ubijanje, samoubistvo) kao činovi i odluke junaka simbolički su istovetni; c) izjednačeni su prostor života i prostor smrti (oba predstavljaju grob); d) društveni kontekst primarni je uzrok čina samoubistva junaka (patrijarhalna sredina i ratno okruženje, procesi tranzicije i globalizacije); e) motiv samoubistva u direktnoj je vezi s pitanjem apsurdna; f) postupkom „raščaravanja“ sveta junaka autorka osvetljava njihovu apsurdnu poziciju i time njihov život i njihovu smrt dovodi u istu ravan, pa je i motiv samoubistva samo jedan od logičnih životnih činova; g) čin samoubistva junaka ne menja ništa u ukupnoj slici sveta, niti razrešava problem junaka; h) izostanak konkretnog motiva samoubistva u određenoj drami ne menja podtekst, jer je i dalje reč o drami o samoubistvu; i) na osnovu motiva prevare, autorka uspostavlja vezu između apsurdna i čina samoubistva kojem pristupaju ili u kojem žive junaci drama.

Opšti teorijski i metodološki okvir

U cilju teorijske obrade motiva samoubistva u dramama Biljane Srbljanović kandidat koristi teatrološke (uključujući i sociologiju pozorišta, kao oblast značajnu za relaciju pozorišta i društvene prakse), književne, estetičke, filozofske, psihološke i sociološke teorije, Navedene pristupe Jakšić koristi zajedno s opštim metodama analize teksta jer se prvenstveno bavi dramskim tekstom, a ne njegovim izvedbenim kontekstom. Stoga je metodološki pristup baziran na sadržinskoj metodi, odnosno na analizi sadržaja teksta, na analizi sastava (strukture) teksta, na funkcionalnoj analizi odnosa osnovnog motiva koji je predmet istraživanja i drugih motiva u ovim dramama koji su povezani s glavnim i njime uslovljeni. Pored toga, autor koristi i komparativnu analizu, pre svega istih ili sličnih motiva iz različitih drama koje su obuhvaćene temom, ali i dramaturških postupaka koje je autorka koristila u pojedinim dramskim delima. Naime, (ko)egzistencija niza pojedinačnih motiva (grob, roditeljstvo, nasilje, alkoholizam, droga, razmaženost, gordost...) u estetičkom i suštinskom smislu ističe motiv samoubistva kao jedan od ključnih i time povezuje sve drame Biljane Srbljanović u koherentan književni/dramski opus.

Autor se posebno oslanja na teatrološko-estetičku teoriju Žan-Pjera Sarazaka (*Poetika moderne drame*) u kojoj se ključne tendencije moderne drame definišu pojmom „drama života” (nasuprot, „drame u životu”); u okviru interdisciplinarnog pristupa, kandidat koristi i teoriju sociologa Emila Dirckema koji je prvi sistematski pristupio problemu samoubistva i neposredno ga povezao s društvenim okruženjem, kao i psihološke teorije autora Ervina Ringela, Viktora Frankla, Jovana Strikovića i Eriha Froma koji su se detaljno bavili pitanjima samoubistva, apsurda, relacije sredine i samoubistva; dalje, na planu filozofskog pristupa, autor pruža pregled filozofskih tumačenja tri pojma od značaja za analizu - apsurd, samoubistvo i indentitet. oslanjajući se, u pogledu ovih fenomena, pretežno na uvide savremenih autora (npr. Čarls Tejlor), ali i dijahronijski proširujući postavku (Nikolaj Berđajev i dr.). Osim navedenog, Jakšić analizu bazira i na teatrološkim tekstovima Jovana Hristića i Slobodana Selenića, posebno po pitanju drame apsurda, a referiše se i na brojne autore koji su do sada u teorijskim studijama i pozorišnim kritikama pisali o pojedinim dramama Biljane Srbljanović (Vladimir Stamenković, Ivan Medenica, Svetislav Jovanov, Jovan Ljuštanović, Aleksandra Jovićević, Nataša Govedić i drugi).

Takvu metodološki složenu postavku autor grupiše u četiri osnovna segmenta: filozofski, psihološki, sociološki i teatrološki pristup, u svakom pružajući pregled najznačajnijih određenja ključnih pojmova i/ili teorijskih pristupa vezanih za motiv samoubistva, pitanje apsurda, identiteta itd.

Korišćena literatura

Kandidat u disertaciji koristi obimnu stručnu literaturu iz različitih oblasti, ali pre svega onu koja se kreće u rasponu od teatroloških do filozofskih, psiholoških i socioloških uvida, kao najreferentnijih za analizu predmetnog motiva.

Literatura iz oblasti teatrologije:

pored studije Ž-P. Sarazaka (*Poetika moderne drame*), u rad su uključene i studije/poglavlja u knjigama J. Hristića i S. Selenića prevashodno vezane za dramu apsurda, *Sociologija pozorišta* Žana Divinjoa, *Pozorište apsurda (The Theatre of the Absurd)* Martina Eslina, *Moderna tragikomedija /Istraživanje prirode žanra* Karla S. Gutkea, *Zatvorena i otvorena forma u drami*

Folkera Kloca itd, te niz tekstova (teorijskih studija i pozorišnih kritika) autora koji su analizovali različite aspekte predmetnih dramskih dela.

Literatura iz oblasti filozofije:

u ovoj i srodnim oblastima autor koristi dela Čarlsa Tejlora (*Doba sekularizacije, Izvori sopstva – Stvaranje modernog identiteta*) te drugih autora poput Albera Kamija (*Mit o Sizifu*), Edgara Morena (*Čovek i smrt*), Nikolaja Berđajeva (*O čovekovom ropstvu i slobodi / Ogled o personalističkoj filozofiji, O samoubistvu, Sudbina čoveka u savremenom svetu*), antropologa Viktora Tarnera (*Od rituala do teatra*), Gintera Andersa (*Zastarelost čoveka*) itd.

Literatura iz oblasti psihologije:

radi osvetljivanja psiholoških aspekata ključnog motiva, kandidat koristi uvide Eriha Froma (*Bekstvo od slobode, Anatomija ljudske destruktivnosti, Zdravo društvo, Autoritet i porodica*), Ervina Ringela (*Da odbaciš život? / Refleksije o samoubojstvu*), Alfreda Adlera (*Smisao života*), ali i naših najpoznatijih suicidologa poput Jovana Strikovića (*Samoubistvo i apsurd*), Milovana Milovanovića itd.

Literatura iz oblasti sociologije:

s obzirom na neophodnost sociološkog pristupa za razumevanje postavljene teme, referentno mesto u radu zauzima delo Emila Dirkema (*Samoubistvo*), najpoznatijeg sociologa koji se bavio pitanjem samoubistva i koji je ovoj temi prvi pristupio na sistematičan način (ukazujemo na Dirkemovo stanovište o uzrocima samoubistva koji leže u stanju društvenog okruženja). U radu je, pored ostalih autora i izvora, zastupljen i istoričar i teoretičar društva Žorž Minoa (*Istorija samoubistva / Dobrovoljna smrt u zapadnom društvu*).

Sadržaj disertacije i ostvaren naučni doprinos

U središnjem/analitičkom delu rada kandidat najpre razmatra *raščarani svet junaka* u odabranim dramama, polazeći od filozofske definicije pojma raščaravanja, koji Čarls Tejlor u užem smislu vidi kao „rastakanje začaranog sveta”, a u širem kao osećanje napuštenosti od strane Boga (tj. svet u kojem su ljudi usled društvenih okolnosti / procesa i međusobnih odnosa, ostali prepušteni sami

sebi, bez snage da se sa takvim položajem suoče). Jakšić ukazuje da autorka taj svet bez smisla prikazuje upravo putem *rašćaravanja*, i to na dva osnovna načina: svojevrsnom *deritualizacijom* (skoro sve drame vezane su za neki ritualno značajan događaj, ali na neki način parodiran) ili isticanjem nesklada između (samo)doživljaja individue i njenog položaja/postupaka, a čime se *rašćaravanje* naglašava. Kandidat u ovim dramama uviđa repetitivnost koja je značajna za postupak *rašćaravanja*: npr. ponavljanje dana u *Supermarketu*, ponavljanje obrasca u *Porodičnim pričama* itd. Dalje, navedeno je nekoliko osnovnih postupaka *rašćaravanja*; onih sa obrednim i religioznim konotacijama (npr. radnja se odvija pred Božić u *Amerika, drugi deo*), ideološkim (npr. lažni disident Leo u *Supermarketu*) te onim vezanim za pitanja roditeljstva (npr. Dadina trudnoća kao sredstvo za ulazak a potom i ostanak u braku, u drami *Skakavci*). Kandidat ukazuje na svojevrsnu bezličnost junaka koji žive u „mravinjaku anonimne gomile” (npr. Karl u *Americi*). U posebnim segmentima ovog poglavlja Jakšić dalje analizira i druge motive od značaja za temu: npr. *motiv groba*, relacioniran prema ključnom pojmu samoubistva i višestruko prisutan u ovom opusu; likove dece u ulogama odraslih (kao proserde koji doprinosi *rašćaravanju*), kao i vezu motiva samoubistva i sveta dece; fenomen sreće koji je povezan s nasiljen prema sebi i drugima; ambivalentan odnos živih i mrtvih, itd.

U poglavlju *Motiv samoubistva: vrste* autor pruža iscrpan i detaljan registar brojnih varijeteta motiva samoubistva u ovim dramama (npr. likovi žena/muškaraca samoubica, kolektivno samoubistvo, samoubistvo dece, samoubistvo u pokušaju itd.) kao i sredstava i načina na koji su ona počinjena. Pored toga, kandidat ključni motiv razmatra i u okviru Dirkemove klasifikacije koja predviđa četiri vrste samoubistava - egoističko, altruističko, anomičko i fatalističko – i zaključuje da u analiziranim dramama postoje samoubistva koja se mogu svrstati u svaku od ove četiri vrste.

U narednom poglavlju (*Dramaturško građenje samoubistva*) kandidat analizira postupke koje autorka koristi u stvaranju sveta apsurdna, kao *životnog* okruženja za samoubistvo:, odnos replike i konteksta (*Pad*), solilokvijum kojim junak iznosi sopstvenu životnu filozofiju (*Nije smrt biciklo, Barbelo, Porodične priče i Skakavci*) itd, ili, s druge strane, specifična atmosfera koja naglašava bezrazložno verbalno i fizičko nasilje i brutalnost junaka (što autor imenuje *dramaturgijom mržnje*, i zaključuje da je ovaj proserde zastupljen u svim analizovanim dramama).

Poglavlje *Smrt kao struktura drame* ukazuje da se *struktura smrti* - predosećanja i očekivanja smrti, kao i podsećanja na nju - može detektovati u svim dramama B. Srbljanović. Izdvajaju se

četiri dramaturška postupka povezana sa modalitetima ugradnje smrti u strukturu drame: prvi postupak je dosledno ponavljanje istog motiva koji nije motiv samoubistva ali se indirektno dovodi u vezu sa motivom smrti i samoubistva; drugi je podvlačenje čina umiranja na kraju svake scene ili značajnije dramske promene; treći je upotreba didaskalija u okviru narativa vezanog za samoubistvo; četvrti je kontinuirano pominjanje samoubistava tokom drame, uz lik samoubice koji svojim ambivalentnim odnosom prema životu i ljudima postaje paradigma živog /mrtvog čoveka današnjice.

U poglavlju *Društvene organizacije u funkciji samoubistva pojedinca* autor razmatra pitanje organizacije društva (zajednica, grupa), uticaja tradicije i običaja u dramama Biljane Srbljanović. Ukazuje da autorka, baveći se ovim problemima, često koristi parodiju i grotesku, promenu konteksta, princip kontrastiranja, čime naglašava utisak odsustva smisla u postojanju i funkcionisanju društvenih organizacija. Takav postupak u neposrednoj je vezi s osnovnim motivima koji su predmet istraživanja, jer problematizuje zaštitnu ulogu koju društvene organizacije imaju u životu pojedinca (a s obzirom na već naglašenu relaciju društvenog konteksta i motiva samoubistva). Analiza ovog aspekta vodi do uvida da je autorka u svim svojim dramama, u većoj ili manjoj meri, iskazala bunt protiv postojanja i uloge institucija (ili bar njihovih trenutnih (i prošlih) formi i principa delovanja) smatrajući ih odgovornim za nezavidan položaj pojedinca. Primera radi, drama *Nije smrt biciklo* obuhvata dekonstrukciju raznih oblasti društvenog života, kao što su zdravstvo, prosveta, vojska, politika, mediji, religija i institucija crkve; u *Porodičnim pričama* autoritet porodice prikazan je kao ogoljena sila odraslog muškarca (muža/oca), a na kraju svake priče i njegovog muškog naslednika (sina). – U vezi s tim ističe se i značaj motiva komunikacije između pojedinca i društva. Jakšić navodi da je u otuđenom društvu, kakvo jeste svet analiziranih drama, komunikacija između likova površna i „gluva”, sadržana od prividnih mreža razgovora. Naglašen je i motiv telefona kao najznačajnije komunikaciono sredstvo u opusu Biljane Srbljanović (najkompleksniju upotrebu motiva telefona pronalazimo u drami *Amerika, drugi deo*, ali je isti motiv snažno prisutan i razvijen i u drugim delima). Dalje, u istom poglavlju autor tematizuje motiv povratka majci /ocu, odn. povratka kući kao izraza nemoći junaka da se izbore sa svetom oko sebe te motiv materinstva (trudnoće, stvaranja života) kao odluke vezane za realizaciju roditeljstva (imati ili nemati decu). Kandidat pokazuje da motiv trudnoće i majčinstva (očinstva) postoji u svim radom obuhvaćenim dramama, i to ne kao konvencionalni odnos likova

koji su u srodstvu, nego kao motiv koji ima istaknuto, a često i krucijalno mesto u tekstu (posebno složeno u drami *Barbelo*).

U poglavlju *Dramaturgija samoubistva bez samoubistva* kandidat pokazuje da je motiv samoubistva prisutan ili se može iščitati i u okviru drugih motiva koji se ponavljaju iz drame u dramu. Dalja elaboracija ukazuje da konkretan motiv (čin) samoubistva (i) nije presudan e da bi se motiv samoubistva smatrao ključnim u ovom opusu. Sve analizirane drame funkiconisale bi gotovo nepromenjeno i bez „konkretnih” samoubistava, što stvara izvesni model *dramaturgije samoubistva bez samoubistva*, u uslovnom određenju tog pojma (primeru radi, u *Beogradskoj trilogiji* nema konkretnog samoubistva, ali (ko)egzistiraju nacionalno samoubistvo odlaskom mladih ljudi iz zemlje, bračno i ljubavno samoubistvo, hronično samoubistvo (alkohol i narkotici), motiv stana kao groba itd). Autor ukazuje na postojanje (identičnog) mehanizma koji dovedi do samoubistva, čak i ako bi samoubistvo kao direktan motiv bilo apstrahovano iz predmetnih drama, a što dovodi u vezu s mehanizmom tzv. *dramaturgije mržnje*, zasnovanim na destruktivnom i samoubilačkom ponašanju likova (*Amerika* bi bila drama o samoubistvu i bez samoubilačke kretnje Karla na kraju; samoubistvo Zastavnika Jokića u *Nije smrt biciklo* nije presudno da se životi ostalih likova ocene kao promašeni, jednaki dobrovoljnoj smrti; najzad, odlazak samoubice je neprimetan jer je i on sam u kontekstu društva neprimetan).

U poglavlju *Pitanje prevare – prevareni junak* Jakšić se bavi filozofskim i dramaturškim aspektima pitanja prevare, koje je povezano s motivom samoubistva. Prevara se simbolički pojavljuje kao podtekst svakog samoubistva i života junaka, a do čina samoubistva najčešće dolazi u kontekstu dramske situacije u kojoj je junak prevaren. Autor dalje ukazuje da je u ovom opusu svako samoubistvo (ili postupak koji mu prethodi ili dovodi do samoubistva) plod prevare, da likovi pristaju na određeni vid prevare, a na simboličnom planu i da su svi koji su rođeni u osnovi prevareni. Junaci ovih drama žive prazan život i idu ka svom kraju kao jedinom cilju – nema lika koji značajnije odstupa od ovakve dramaturške postavke. Pojedini likovi se i u smrti muče, kao što je njihov život bio mučan i dok je trajao (Milica u *Barbelu* primer je samoubice koja je prevarena samoubistvom). Prevareni su (i) junaci drame *Mali mi je ovaj grob*, kao žrtve kulturnog modela te životno neiskusni, kao i oni iz *Porodičnih priča* koji ne mogu da pobegnu od nametnutih stereotipa ili Leo u *Supermarketu* koji nakon pada Berlinskog zida ostaje marginalan na Zapadu, kakav je prethodno bio i na Istoku. Prevareni su i likovi u drami *Pad*, jer se sve na šta su mislili da mogu

da računaju, ispostavilo kao opsena. Jakšić navodi da je, naglašeno u *Padu*, ali i u drugim delima, reč o *kolektivnom apsurdu* - što implicira da ako se u životu pojedinca nešto i dogodi, u životu kolektiva sve ostaje na nivou paradoksa između želje za boljim životom i osećanja tragične nepromenljivosti. Najzad, u ovoj *prevari sveta* nad pojedincem, paradoksalan je i odnos dramskog junaka i njegovog vlastitog samoubistva.

Zaključak

Komisija jednoglasno zaključuje da je doktorska disertacija kandidata Predraga Jakšića pod nazivom *Motiv samounistva u dramskom stvaralaštvu Biljane Srbljanović* teorijski relevantno postavljena i kompetentno realizovana, a njen rezultat predstavlja izuzetno značajan doprinos u analizi dramskog opusa navedene autorke i naše savremene drame uopšte. Na osnovnu postavljene glavne i drugih hipoteza, Jakšić dokazuje presudan značaj motiva samoubistva u dramama Biljane Srbljanović, a koji do sada – posebno na sveobuhvatan i sistematičan način – nije bio u fokusu istraživanja ovog opusa. Samoubistvo kao ključni motiv figurira u svih devet analiziranih drama, a četiri među njima mogu se sagledavati i kao drame o samoubistvu: *Porodične priče* (drama o samoubistvu porodice), *Pad* (o samoubistvu nacije i države), *Amerika, drugi deo* (o samoubistvu pojedinaca) i *Barbelo, o psima i deci* (o samoubistvu ljudskog roda). Ne samo navedene, nego i sve ostale analizirane drame operišu većim brojem (i) drugih motiva koji su neposredno vezani za pojam samoubistva i koji se konstantno javljaju. Kandidat naglašava autorsku doslednost u izgradnji sveta apsurdna ovih drama, kao i drugih konstituenata dramskog teksta od važnosti za temu. U tom pogledu ističe se autorkin odnos prema društvu i njegovim institucijama, kao i odnos prema pojedincu koji je (i) posledica dejstva društva (nehumano društveno okruženje stvara samoubice bez obzira da li je reč o lokalnom (nacionalizam, ratovi) ili širem kontekstu (potrošačka kultura otuđenog savremenog sveta)). Dalje, kandidat u istraživanju analizira dramaturške postupke i sredstva koje autorka koristi u vezi s pojmom samoubistva te zaključuje da se u opusu izdvajaju repetitivnost, međusobna uslovljenost učestalo korišćenih motiva, ambivalentna i složena priroda ključnog motiva itd. Analizirani opus posmatra se u kontekstu *raščaranog sveta*, a raščaranost se najčešće postiže putem dva osnovna postupka - „ritualno-obrednim” odn. deritualizacijom ili potenciranjem nesklada između ličnih doživljaja individue i njenih postupaka/pozicije. Kandidat takođe izdvaja i na različite načine klasifikuje sve vidove motiva

samoubistva u ovim dramama. U radu su izdvojeni i postupci građenja sveta apsurdna, a istražena je i posebna atmosfera koju autorka stvara naglašavanjem bezrazložnog verbalnog i fizičkog nasilja i brutalnosti junaka, što Jakšim imenuje specifičnom *dramaturgijom mržnje*. Kandidat, dalje, utvrđuje da postoje četiri postupka koje je autorka koristila da bi motive samoubistva i smrti ugradila u samu strukturu drama (detaljnije u prethodnom delu izveštaja). Takođe, autor ističe problematizaciju zaštitne uloge institucija u životu individue, čiji se pokušaj integracije u kolektiv odn. mehanizme društva najčešće svodi na različite oblike destrukcije i samodestrukcije (institucija kao prepreka za napredak pojedinca). U vezi s tim, na planu odnosa pojedinca i institucija, posebno je apostrofirana nemogućnost junaka da uspostavi komunikaciju s drugim. Kandidat u kontekstu teme posebno istražuje motiv roditeljstva koji, pored svega ostalog, problematizuje pitanje slobodnog izbora u pogledu odluke o donošenju novog života na (smrću predestinirani) svet. Takođe, autor dokazuje da je motiv samoubistva kao svojevrsna „integraciona tačka” analiziranih dela snažan do mere da bi u nekima od njih, čak i apstrahovanjem konkretnog čina samoubista – na delu ostala svojevrsna „dramaturgija samoubistva”. Autor na kraju zaključuje i da je motiv prevare junaka od strane sveta prisutan u svim dramama istraživanog opusa.

S obzirom na prethodno navedeno, komisija ocenjuje da je Predrag Jakšić u disertaciji na konzistentan i analitički suveren način istražio motiv samoubistva u predmetnom opusu, sveobuhvatno, minuciozno i sistematično osvetlivši sve značajne aspekte ovog složenog fenomena. Stoga komisija sa zadovoljstvom predlaže Naučnom veću Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu da prihvati izveštaj i donese odluku o pokretanju procedure za javnu odbranu doktorske disertacije.

Mesto i datum:

Beograd, 12. jun 2021.

Komisija:

Svetozar Rapajić, profesor emeritus.

Fakultet dramskih umetnosti

Dr Nebojša Romčević, red. prof.

Fakultet dramskih umetnosti

Dr Ivan Medenica, red. prof.

Fakultet dramskih umetnosti

Dr Marina Milivojević Mađarev, vanr. prof.

Akademija umetnosti, Univerzitet u Novom Sadu

Dr Ksenija Radulović, vanr. prof. (mentorka)

Fakultet dramskih umetnosti